

«Քայլ առ քայլ» բարեգործական հիմնադրամ

«Նախադպրոցական հաստատության մանկավարժական աշխատողների մասնագիտական կարողությունների և հմտությունների զարգացման» ծրագիր

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Թեմա՝ Էքսկուրսիաների և մշակութային այցերի դերը սաների զարգացման գործում

Դաստիարակ՝ Մարգարիտ Ղազարյան

Մանկապարտեզ՝ «Լուսազյուղի մանկապարտեզ» ՀՈԱԿ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն.....2

ԳԼՈՒԽ 1. «Էքսկուրսիաների և մշակութային այցերի դերը սաների զարգացման գործում»

1.1 Հայրենասիրական դաստիարակությունը մանկապարտեզում.....4

1.2 Էքսկուրսիաները, նպատակային զբոսանքները, թեմատիկ, մշակութային այցերը՝ որպես նախադպրոցականի հայրենասիրական դաստիարակության միջոց.....8

ԳԼՈՒԽ 2 Մանկավարժական մեր փորձից

2.1 Ուսումնաճանաչողական էքսկուրսիայի հաշվետվություն.....13

Եզրակացություններ.....15

Օգտագործված գրականության ցանկ.....16

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Նախադպրոցական տարիքը երեխայի անհատականության ձևավորման ու զարգացման ամենաբուռն շրջանն է: Հենց այս տարիքում են դրվում մարդու աշխարհայացքի, շրջապատող աշխարհի նկատմամբ նրա վերաբերմունքի հիմքերը: Երեխաները սովորում են հարգել միմյանց, ծանթանում այլ ազգությունների հետ, սովորում են իրենց սովորույթները ու ավանդույթները, մասնակցում ազգային տոնակատարություններին և ծիսակատարություններին: Այս ամենի հիմքը դրվում է հենց նախադպրոցական ուսումնական հաստատությունում՝ հայրենասիրական միջոցառումների, ազգային տոնակատարությունների, ուսումնաճանաչողական էքսկուրսիաների և այցերի միջոցով: Այսպես նախադպրոցականը գեղագիտության, պատմության, գրականության, բանահյուսության, արվեստի պատառիկների միջոցով սկսում է հաղորդակից դառնալ իր հայրենիքին:

Նախադպրոցական շրջանը բավականին նպաստավոր է հայրենասիրական զգացմունքների դաստիարակման համար, քանի որ հենց այս ժամանակ է երեխայի մոտ տեղի ունենում մշակութային և արժեքային կողմնորոշումների ձևավորումը, դրվում են երեխայի անհատականության հոգևոր և բարոյական հիմքերը, նրա հույզերի, զգացմունքների, մտածողության զարգացումը, հասարակության մեջ սոցիալական հարմարվողականության մեխանիզմները, սկսվում է ինքնաճանաչման գործընթացը: Նաև նախադպրոցական տարիքը բարենպաստ է երեխայի վրա հուզական և հոգեբանական ազդեցության համար: Անշուշտ, նախադպրոցականները որոշակի մակերեսային գիտելիքներ ունեն իրենց հայրենի քաղաքի, տարածաշրջանի և ընդհանուր առմամբ հայրենիքի մասին: Հենց այս հենքի վրա էլ մանկապարտեզում իրականացվում է երեխաների հայրենասիրական դաստիարակությունը: Երեխայի մոտ հայրենասիրության զգացումը պետք է լինի գիտակցված, ներթափանցի մանկական հոգեբանության մեջ, ներառվի իմացական գործընթացներում: Պետական, ազգային, եկեղեցական տոները, որոնք նշվում են մանկապարտեզում, նույնպես առանցքային նշանակություն ունեն այս համատեքստում, քանի որ երեխաները ստանում են ոչ միայն գիտելիք, այլև նրանց մեջ ձևավորվում է արժեքային վերաբերմունք դեպի ազգային ավանդույթներն ու հայրենիքը:

Այս առումով իրենց արդյունավետությունն ունեն նաև էքսկուրսիաները, նպատակային զբոսանքները, թեմատիկ, մշակութային այցերը, որոնք ավելի պատկերավոր ու նկարագրական են դարձնում նախադպրոցականների պատկերացումները հայրենիքի, հայրենասիրության մասին:

Հետազոտության թեմայի արդիականությունը: Սույն հետազոտության արդիականության համար հիմք է հանդիսացել նախադպրոցական տարիքի երեխաների մոտ հայրենասիրական դաստիարակության անհրաժեշտությունը, այդ թվում էքսկուրսիաների, նպատակային զբոսանքների, թեմատիկ և մշակութային այցերի միջոցով:

Հետազոտության նպատակը: Սույն հետազոտության նպատակն է ուսումնասիրել ավագ և միջին նախադպրոցական տարիքի երեխաների հայրենասիրական դաստիարակության եղանակները նախադպրոցական ուսումնական հաստատություններում:

Հետազոտության խնդիրը: Դիտարկել այն արդյունավետ եղանակներն ու մեթոդները, որոնց միջոցով նախադպրոցական ուսումնական հաստատությունում կարելի է հայրենիքին, նրա մնայուն արժեքներին ծանոթացնել սաներին, ինչպես նաև նրանց մեջ սերմանել հայրենասիրական զգացումներ:

ԳԼՈՒԽ 1. «Էքսկուրսիաների և մշակութային այցերի դերը սաների զարգացման գործում»

1.1 Հայրենասիրական դաստիարակությունը մանկապարտեզում

«Անցյալի պատմությունը մի լուսատու լապտեր է, որ ամեն մի ժողովուրդ ձեռքին պետք է ունենա իր ճամփեն անմոլոր գնալու համար» *Հովհ. Թումանյան*

Թերևս ճիշտ էր մեծն բանաստեղծը, որ իր այս մտքով հաստատում էր մեկ այլ մեծ գրողի՝ Բաֆֆու այն միտքը, թե «Հայրենասիրությունը սկսվում է հայրենաճանաչությունից»: Դժվար կլինի սիրել ու պաշտպանել հայրենիքը, երբ ոչինչ չգիտես նրա անցյալի, ներկայի ու ապագայի տեսլականի մասին: Մատաղ սերնդի հայրենասիրական դաստիարակությունը կրթական համակարգի կարևորագույն խնդիրներից մեկն է: Այդպես եղել է մեր ողջ բազմադարյան պատմության ընթացքում՝ պայմանավորված մեր պայքարող, չհանձնվող, ազատասեր տեսակով: Հենց այս ազնիվ գաղափարներն են, որ պետք է դրվեն մատաղ սերնդի մեջ հայրենասիրական զգացմունքներ դաստիարակելու հենքում: Մատաղ սերնդի հայրենասիրական դաստիարակությունը մշտապես գտնվել է նախադպրոցական կրթության ուշադրության կենտրոնում, քանի որ մանկությունը կյանքի ամենանպաստավոր շրջափուլն է անձի մոտ հայրենիքի նկատմամբ սեփական պատկերացումները ճիշտ ձևավորելու, սիրո զգացմունքն արմատավորելու և հայրենիքի պաշտպանի գիտակցումը սերմանելու համար: Այս հարցն էլ ավելի սուր է ներկայանում մեր օրերում՝ պայմանավորված արդի մարտահրավերներով:

Անշուշտ, հայրենիքը միայն հողն ու ջուրը չէ, ինչը պետք է անվերապահորեն պաշտպանել, հայրենիքը նաև մի մեծ տուն է, ընտանիք, որը հարկավոր է ծաղկեցնել, շենացնել ու զարգացնել: Հայրենիքը պիտի յուրաքանչյուր երեխայի համար դարձնել հպարտության ու պատվի խորհրդանիշ: Կարծում ենք, որ այս գաղափարները պետք է դրվեն մատաղ սերնդի դաստիարակության հենքում, և նախադպրոցական ուսումնական հաստատությունն այս առումով ունի իր առյուծի բաժինը: Այս գիտակցումն այսօր, իհարկե,

ունի համաժողովրդական բնույթ, քանզի հայրենասիրական դաստիարակությունը նաև հայ ընտանիքի մեծագույն հիմնասյունն է, բարոյական արժեհամակարգի կրողը:

Հայրենասիրական բնույթի զգացմունքները դրված են ողջ կյանքի և մարդկության առկայության վրա՝ որոշակի սոցիալ-մշակութային միջավայրի ազդեցության ներքո: Պետք է հաշվի առնել, որ յուրաքանչյուր երեխա զգում է զգացմունքների օգնությամբ իրեն շրջապատող իրականությունը: Ահա թե ինչու, ցանկացած աճող սերնդի հայրենասիրական դաստիարակությունը պետք է սկսվի սիրո և հարգանքի դրսևորումներով դեպի իր հայրենի քաղաքը, երկիրը: Սովորողների հայրենասիրական դաստիարակությունը պետք է իրականացվի անընդհատ: Այս համատեքստում առանցքային է նախադպրոցականի մոտ ժողովրդավարական և քաղաքացիական կարողունակությունն ձևավորումը, ինչը սահմանված է նախադպրոցական կրթության պետական կրթական չափորոշիչով, համաձայն որի՝ «նախադպրոցական տարիքում երեխան տիրապետում է բարեվարքության և սոցիալական արդարության պարզագույն կանոններին. դրսևորում է հարգանք և հոգատարություն շրջապատի հանդեպ, գնահատում է արարքների բարոյական ուղղվածությունը: Ճանաչում է հայրենիքը, Հայաստանի խորհրդանիշները (դրոշ, զինանշան, օրհներգ), դրսևորում է սեր և նվիրվածություն հայրենի երկրի հանդեպ: Ունի տարրական պատկերացումներ սեփական իրավունքների ու պարտականությունների մասին»¹: Այսպիսով, հայրենասիրական դաստիարակությունը պետք է ունենա անկյունաքարային նշանակություն, այստեղ պետք է հստակ երևա մանկապարտեզ-ընտանիք ամուր կապը, և սովորողի դաստիարակության հենքը երկուստեք պետք է ունենա նույն նպատակը՝ ունենալ հայրենասիրական գաղափարներով տոգորված, ազգի ու հայրենիքի հարկն իմացող սերունդ: Հայրենասիրություն դաստիարակելը պահանջում է հետևողական, համբերատար աշխատանք. այն չի ձևավորվում միանգամից. դրա ակունքները շատ խորն են, գալիս են նախնիներից, սկիզբ են առնում ընտանիքում, բակում, ընկերական և հասարակական հարաբերություններում, դառնում կայուն որակ և անձի անբաժանելի մաս ու բնավորության գիծ:

Նախադպրոցական կրթությունը Հայաստանի Հանրապետությունում շարունակական կրթության համակարգի սկզբնական բաղկացուցիչ մասն է: Այն ամբողջական գործընթաց է, որն ուղղված է նախադպրոցական տարիքի երեխայի համակողմանի զարգացման

---

¹ «Նախադպրոցական կրթության պետական կրթական չափորոշիչ»

ապահովմանը՝ նրա նախասիրություններին, ունակություններին, կարողություններին, անհատական, հոգեկան և ֆիզիկական առանձնահատկություններին համապատասխան: Նախադպրոցական ուսումնական հաստատությունը պատասխանատվություն է կրում երեխայի բնականոն զարգացման համար, ինչն էլ հիմք է հանդիսանում, որ դեպի դպրոց երեխայի անցումը լինի սահուն և հեշտ: Շատ կարևոր է, որ ուսումնադաստիարակչական գործընթացը պլանավորելիս մանկավարժական աշխատողները հաշվի առնեն նախադպրոցական կրթական ծրագրերի պահանջները: Դրանք են՝ համապատասխանությունը նախադպրոցական կրթության չափորոշչին, կրթության աշխարհիկ բնույթը, երեխաների և մեծահասակների փոխգործունեության անհատակողմնորոշված (երեխայակենտրոն) մոտեցման ապահովումը, ազգային ավանդույթների և համամարդկային արժեքների զուգորդումը, նախադպրոցական կրթության բովանդակության մեջ երեխայի խոսքի, տրամաբանության, ֆիզիկական, մտավոր, գեղարվեստական զարգացման, իրավունքներին և պարտականություններին, բնագիտության հիմունքներին ծանոթացման ներառումը:

Բնականաբար, այս ամենը մեծապես կախված է բոլոր այն մասնագետների նվիրումից ու արհեստավարժությունից, ովքեր անմիջականորեն աշխատում են երեխայի հետ: Նախադպրոցական ուսումնական հաստատությունում կրթադաստիարակչական գործընթացի արդյունավետ իրականացման, նախադպրոցական կրթական չափորոշչային պահանջների բավարարման, պարապմունքների մեթոդական համար պատասխանատու են բոլոր նախադպրոցական մանկավարժական աշխատողները: Այս գործընթացի կարևոր մաս է նաև նախադպրոցականներին հայրենիքին ու նրա մնայուն արժեքներին ծանոթացումը: Դաստիարակը պետք է փորձի ուսումնական պարապմունքը, հանդեսը այնպես կազմակերպի ու պլանավորի, որպեսզի կարողանա հետաքրքրել ու մոտիվացնել սովորողին, սիրել տալ հայրենիքը, ազգային արժեքներն ու ավանդույթները: Մանկապարտեզում ստացած հայրենիքի ու հայրենագիտության մասին գիտելիքները ամբողջանում, ավելի ակնառու են դառնում էքսկուրսիաների ժամանակ: Նախադպրոցականն իր աչքով է տեսնում հետաքրքիր թանգարանային նմուշներ, պատմական հուշարձաններ, մոտենում հայրենի բնությանն ու մշակույթին: Հայրենագիտական նախագիտելիքները հաղորդվում են միջին խմբում, ավելի համակարգվում, արողջանում արդեն ավագ խմբում: Ուսումնական պարապմունքների ժամանակ հարկավոր է երեխաներին չդնել կաղապարների մեջ, թույլ տալ

ինքնաարտահայտման, սեփական կարծիքն անկաշկանդ արտահայտելու: Հայրենաճանաչողական ուսումնական պարապմունքներ կարելի է անցկացնել նկարչության, երաժշտության շրջանակներում, կարելի է երեխաների համար կազմակերպել կինոդիտում, ծանոթացնել հայ անվանի մարդկանց, հերոսներին, գիտնականներին, արվեստագետներին: Սա նախադպրոցականի առաջին քայլերն են հայրենաճանաչության ճանապարհին, ուստի պետք է ամեն կերպ փորձել հետաքրքրել նրանց: Հայրենասիրությունը դրսևորվում է տվյալ երկրում ապրող ժողովրդի նկատմամբ սիրով: Երբ ասում ենք հայրենիք, առաջին հերթին հասկանում ենք հայրենիքում ապրող մարդկանց: Մեզանից յուրաքանչյուրի համար հայրենիքը սկսվում է իր տնից, իր բակից, իր այգուց և մայրենի լեզվից: Աճող սերնդին հայրենասեր դաստիարակել նշանակում է մշտապես աշխատել հայրենիքի բարգավաճման, ժողովրդի բարօրության, բարեկեցության բարձրացման գործին նրան հաղորդակից և մասնակից դարձնելու համար, «որդեգրել» հայրենիքում ընդունված օրենքները, դաստիարակել դրանց ենթարկվելու ունակություն, հարգել սահմանված կարգ ու կանոնը,

Այսպիսով, նախադպրոցական կրթության համակարգը պետք է ուղղված լինի ոչ միայն գիտելիքներով հարուստ, մտավոր գործունեության ընդունակ երեխայի զարգացմանը, այլև նրա անձնային հիմնարար որակների և սոցիալական հմտությունների զարգացմանը: Իսկ այդ համատեքստում առանցքային կարևորության հիմնահարց է հայրենասիրական դաստիարակությունը:

1.3 Էքսկուրսիաները, նպատակային զբոսանքները, թեմատիկ, մշակութային այցերը՝ որպես նախադպրոցականի հայրենասիրական դաստիարակության միջոց

Նախադպրոցական կրթության մեջ էքսկուրսիաները, նպատակային զբոսանքները, թեմատիկ, մշակութային այցերը զարգացնող, դաստիարակող նշանակություն ունեն: Դրանց հիմնական նպատակը նախադպրոցականների ազատ ժամանցի կազմակերպման միջոցով նրանց հետաքրքրությունների զարգացման համար պայմաններ ստեղծելն է, այն նպատակաուղղված է նրանց հոգևոր, գեղագիտական, ֆիզիկական զարգացմանը: Նման միջոցառումները բավականին նպաստավոր է անցկացնել նյութի նախնական ուսումնասիրությունից հետո: Էքսկուրսիաները, նպատակային այցերը կատարում են այն

նույն գործառույթները, ինչ-որ ուսումնական պարապմունքները՝ ուսուցանող, դաստիարակող և զարգացնող: Այս միջոցով տեղի է ունենում նախադպրոցականի գիտելիքների խորացում առանձին առարկաների և երևույթների մասին, նրանք հնարավորություն են ստանում գործնականում տեսական գիտելիքները կիրառել, խթանվում են դիտումներ կատարելու կարողությունների զարգացումը, ուշադրության, հիշողության կենտրոնացումը, դաստիարակվում են սաների մեջ գեղագիտական ընկալումներ և հայրենասիրություն:

Այս պարագայում մեծ է մշակութային կենտրոնների, այդ թվում նաև թանգարանների, պատկերասրահների, մանկական ներկայացումների ու ֆիլմերի դերը, որոնք, ինչպես գիտակրթական, այնպես էլ մշակութային կենտրոններ լինելով, ունակ են լուծելու անձի զարգացման և կրթության հետ առնչվող ամենաբազմազան խնդիրներ: Ազգային արվեստի ու մշակույթի ցուցանմուշները, պատմական հուշարձանները, եկեղեցիները բացառիկ հնարավորություն ունեն միաժամանակ ազդելու մարդու մտավոր, կամային և հուզական ոլորտների վրա: Այսպես նոր սերնդին են փոխանցում ոչ միայն մշակութային արժեքները և նրանց կոնկրետ պատմությունը, այլև դրանց միջոցով, ըստ իրենց տեսակի (պատմության, գրականության, երկրագիտական և այլն), ներկայացնում են մեր հայրենիքի ամբողջական կամ որևէ ոլորտի պատմությունը: Մշակութային ու ազգային ուղղվածության նպատակային այցերը սաների առաջ բացում են այն կարևոր պատմական իրողությունները, փաստերը, որոնք պարտավոր է իմանալ իր հայրենիքը սիրող յուրաքանչյուր քաղաքացի: Նման այցելությունների ժամանակ նախադպրոցականները ոչ միայն լսում, տեսնում, այլև մոտիկից ծանոթանում են այն առարկաների հետ, որոնք առնչվել են պատմական կարևոր իրադարձություններին՝ դրանց հաղորդելով ավելի գիտակցված բնույթ և ապահովելով ընկալման առավել հաճելի ու հեշտ տարբերակ: Կարևոր նշանակություն ունեն այցելությունները հարազատ բնակավայրի պատմության թանգարաններ: Այսպես երեխան վերաբերվում է իր բնակավայրին՝ որպես փոքր հայրենիքի, նրա մեջ ձևավորվում է սեր և հոգատարության: Հաշվի առնելով, որ 4-6 տարեկան երեխաների հետ տարվող աշխատանքների հիմքը խաղն է, բազմաթիվ թանգարաններ, պատկերասրահներ առաջարկում են խաղ-էքսկուրսիաներ՝ հաշվի առնելով նախադպրոցականների տարիքային առանձնահատկությունները:

Հինք ընդունելով այն, որ օբյեկտիվ իրական աշխարհի ճանաչողությունը սկսվում է զգայությունից, նախադպրոցականի ուսուցման ու զարգացման պրոցեսում մեծ տեղ է տրվում զննականությունը: Չննական ընկալումը հեշտացնում է սաների գիտելիքների յուրացման պրոցեսը: Հայրենասիրական բնույթի էքսկուրսիաներն ու այցերը նախադպրոցական մանկավարժին հնարավորություն են տալիս կոնկրետ ու վառ փաստերի վրա երեխաներին ցույց տալ ուսումնասիրվող առարկաների ու երևույթների միջև եղած կապերը, պատճառի ու հետևանքի փոխկապվածությունը և մարդու վերաստեղծող ու վերաշինող ուժը: Այս առումով դաստիարակը ազատ է ընտրություն կատարել, թե ուր և ինչ նպատակով կարող է կազմակերպել այցելություն: «Նախադպրոցական ուսումնական հաստատության մանկավարժական աշխատողն իրավունք ունի ուսումնադաստիարակչական աշխատանքներն իրականացնելու համար կիրառելու տարբերակային ձևեր՝ պահպանելով պլանավորմանը ներկայացվող սկզբունքներն ու չափանիշները»²:

Էքսկուրսիաները, թեմատիկ այցերը ընդլայնում են սաների մտահորիզոնը, նրանց միտքը հարստացնում են նոր տպավորություններով, հետաքրքրություն են առաջացնում դեպի իրենց շրջապատի բույսերը, կենդանիները, մարդկային հասարակությունը, հայրենիքը:

Ինչպես հայ նշանավոր մանկավարժ Ա. Բահաթրյանն էր ասում. «Ուսուցման մեջ առաջինը և կարևորը դիտողականությունն է, երեխայի առաջին դիտողականությունները վարժեցնում են նրա զգայարանները, իսկ զգայարանն այն դուռն է, որով արտաքինը մտնում, թափանցում է ներքին աշխարհը, ինչ-որ չի անցնում զգայարաններով, նա առհասարակ չի մտնում հոգու մեջ, ուստի միշտ ուսուցման պրոցեսում նախ պետք է երևան գա գաղափարը, իսկ հետո՝ բառը: Միայն այդպես կարելի է դիտողականությամբ մշակել լեզուն, իսկ լեզվով՝ հոգին ու միտքը»³:

Էքսկուրսիաներն ու թեմատիկ այցերը բացառիկ կարևոր նշանակություն ունեն նաև դաստիարակչական տեսակետից: Դրանք երեխայի մեջ զարգացնում են ուշադրություն ու դիտողունակություն, մշակում են գիտակցական կարգապահություն ու

² «Նախադպրոցական կրթության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 17, կետ 7:

³ Ա. Տեր-Գրիգորյան, Գործնական աշխատանքները բացատրական ընթերցանության դասերին, Երևան, 1963:

կազմակերպվածություն՝ մանկապարտեզից դուրս իրենց պահելու դաստիարակի կարգադրությունները ժամանակին, ճիշտ ու անթերի կատարելու ունակություն: Ընթացքում ձևավորվում են շատ բարոյական նորմեր՝ ընկերասիրություն, կուլեկտիվիզմ, փոխօգնություն և այլն: Էքսկուրսիաների ու նպատակային այցերի ժամանակ բացահայտվում է սաների բնավորությունը, նրանց շատ թաքնված ընդունակություններ ի հայտ են գալիս, իսկ ստացած տպավորությունները ավելի անմիջական են և պահպանվում են ավելի երկար: Եվ պատահական չէ, որ ասում են լավ է մեկ անգամ տեսնել, քան տաս անգամ լսել:

Նախադպրոցական մանկավարժը պետք է սահմանի էքսկուրսիայի, նպատակային այցի կոնկրետ նպատակը և օբյեկտը, որպեսզի ըստ այդմ էլ պարզ լինի, թե էքսկուրսիայի ընթացքում երեխաները ինչ գիտելիքներ են ստանալու, ինչ նյութեր ուսումնասիրելու կամ հավաքելու, ինչ գործնական աշխատանքներ են կատարվելու: Սաների մեջ հայրենասիրության զգացմունքների խորացման տեսանկյունից անգնահատելի են հայրենագիտական էքսկուրսիաները: Էքսկուրսիաների միջոցով երեխան ծանոթանում է երկրի մակերևույթի ձևերին, զգում հայրենի բնության գեղեցկությունը և ամենից շատ սիրում ու գնահատում այն: Էքսկուրսիայի ժամանակ զարգանում է նաև երեխաների էսթետիկական ճաշակը, նրանք կարողանում են գեղեցիկը տեսնել ամենտեղ՝ բնության մեջ, կյանքում և աշխատանքում:

Գաղտնիք չէ, որ հոգևոր դաստիարակությունը կրթական գործունեության անբաժան, և կարևոր մասն է: Այդ գործընթացում առանձնահատուկ նշանակություն ունեն պետական, ազգային և եկեղեցական տոներին, հիշատակի օրերին, զոհված ազատամարտիկների, նշանավոր գործիչների հորելյարներին նվիրված միջոցառումները, էքսկուրսիաները: Այսպես սաներն ավելի են մոտենում իրենց արմատների, ծանոթանում մեր հերոսների սխրանքներին, իրենց աչքով տեսնում են մեր հազարամյա վանքերն ու կոթողները: «Անկախ տարիքից՝ հասարակության բոլոր անդամների մեջ պետք է սեր դաստիարակել հարազատ վայրերի, իրենց գյուղի, ավանի, քաղաքի, հայրենի բնաշխարհի նկատմամբ: Դաստիարակել հայրենիքը պաշտօպանելու պատրաստակամուն, փաստացի օրինակներով երեխաների մեջ ամրապնդել սերը ժողովրդի նկատմամբ»⁴:

---

⁴ Յու. Ամիրջանյան, «Մանկավարժություն», Երևան, 2005, էջ 348:

Նախադպրոցական կրթության կարևորությունը գնահատելով՝ պետք է ընդունենք, որ հենց կրթության ու դաստիարակության միջոցով կարելի է հասնել հասարակական մտածողության, հոգևոր-բարոյական և մշակութային արժեքների զարգացման, հայրենասիրական զգացմունքների արժեվորման: Գաղտնիք չէ, որ երեխան իր գիտելիքի կարողությունների ու հմտությունների նախնական պաշարը ստանում է նախադպրոցական հանրակրթական ուսումնական հաստատությունում, որտեղ կայանում է անձի կրթական ու դաստիարակչական առանցքային գործընթացը, ուստի հենց այստեղ է, մանուկը սկսում գործել ինքնուրույն, հանդես գալ նախաձեռնողի դերում, ճանաչում ու սիրում իր հայրենիքը, փորձում ծավալել հայրենասիրական գործունեություն՝ ի շահ հայրենիքի հզորացման:

Հայրենասիրական դաստիարակության հենքը աճող սերնդի մայրենի լեզվով կրթությունն է, մեր բազմադարյա մշակույթին, ավանդույթներին, սովորույթներին ու պատմությանը ծանոթացումը, կարճ ասած՝ ազգային ոգու, մտածելակերպի, հոգեբանության, վարք ու բարքի արմատավորումը մատաղ սերնդի մեջ: Իրականում հայրենասիրություն սերմանելն ամենաբարդ խնդիրներից է, որի արդյունքը միանգամից չի երևում: Դա ամենօրյա հետևողական աշխատանք է: Ապագա հայ զինվորը, բժիշկը, ուսուցիչը, ով դեռ իր առաջին քայլերն է անում կյանքում, պետք է գիտակցի, որ իր երկիրը երբեք անարդար պատերազմներ չի վարել, որ իր պարտքն է հայրենիքը պաշտպանել թշնամիներից ու կռիվ տալ անարդարության դեմ: Հենց այս նպատակին է ուղղված նախադպրոցականների մեր հայրենիքի հրաշալիքներին ծանոթացումը:

Այսպիսով, հայրենասիրական ուղղվածությամբ էքսկուրսիաների ու այցելությունների էությունը կայանում է բացատրությամբ՝ ցուցադրության, շրջագայության մեջ: Այն ինչը նախադպրոցականը տեսնում է, տպավորվում է նրա գիտակցության մեջ: Էքսկուրսիայի ժամանակ նախադպրոցական մանկավարժը սանի մեջ պետք է հետաքրքրություն առաջացնի դեպի հայրենիքը, հայ ժողովուրդն ու նրա պատմությունը, մշակույթը: Բնության մեջ անցկացվող էքսկուրսիաները լայն հնարավորություն են տալիս ծանոթանալ հայրենի բնաշխարհին, սիրել ու գնահատել մեր բնությունը: Եկեղեցիներ, վանքեր ու հայրենագիտական թանգարաններ այցելությունները նպաստում են նախադպրոցականների հայրենասիրական ոգու բարձրացմանը՝ նրանց մեջ սերմանելով սեր և հարգանք մեր կրոնի և կրոնական ծիսակարգերի նկատմամբ:

Ի վերջո հայրենիքը սիրելն ու հարգելը պետք է չպարտադրել, մատաղ սերունդը, վստահաբար, ունի այն մոտիվացիան, որ իր հայրենիքն ամենալավ ու ամենից հարագատ վայրն է աշխարհի երեսին: Եվ որպես եզրափակիչ խոսք՝ հիշենք մեծն քանաստեղծի խոսքերը.

«Ման եկա, մայրի՛կ, աշխարհից աշխարհ,

Ամենից սիրուն, լավ տունը, որ կա,

Էս գորշ խըրճիթն է, Էս հին խըրճիթն է,

Գետի եզերքին, ծառերի տակին»: *Հովհ Թումանյան*

ԳԼՈՒԽ 2 Մանկավարժական մեր փորձից

2.1 Ուսումնաճանաչողական էքսկուրսիայի հաշվետվություն

Հաշվի առնելով էքսկուրսիաների ու հայրենասիրական ուղղվածության այցերի կարևոր նշանակությունը նախադպրոցականների հայրենասիրական դաստիարակության համար՝ սույն տարվա հոկտեմբեր ամսին իրականացվեց էքսկուրսիա դեպի Գեղարդավանք: Այցը բավականին բովանդակալից էր և ուսուցողական: Մաները ծանոթացան հայրենի բնությանը, մեծ խանդավառությամբ զբոսնեցին հարակից տարածքում, տեսան և հիացան Խոսրովի անտառով: Փոքրիկների համար իրական հրաշք էր Գեղարդավանքը: Նրանց համար պատրաստվել էր փոքրիկ իրազեկող դասախոսություն՝ վանքային համալիրի պատմության մասին: Փոքրիկները մեծագույն ուշադրությամբ լսեցին:

Մշակութային և ճարտարապետական արժեք ներկայացնող այս պատմամշակութային կոթողը ինքն էլ հետաքրքիր պատմություն ունի, որով էլ սկսեցինք մեր զրույցը սաների հետ: Պատերին արված քանդակների միջոցով կառույցը դիտողին

տեղեկություններ է հաղորդում հայոց ճարտարապետական հանճարի մասին: Աստիճանաբար մեր զրույցը տարանք հայրենասիրական արժեքների ուղղությամբ, ինչպիսին է, օրինակ, սերը և հարգանքը մեր հայրենիքի, նրա պատմության ու հոգևոր ու մշակութային ժառանգության նկատմամբ: Ուրախալի էր տեսնել, որ ոգևորությունը գնալով համակում էր բոլորին, և որ նրանք կարևորում էին ոչ միայն սերն ու հարգանքը, այլև պատասխանատվության զգացումը հայրենիքի հանդեպ: Իրենց մանկական պարզունակ տրամաբանությամբ նրանք, այնուամենայնիվ, կարևորում էին հայրենիքին որևէ կերպ օգտակար լինելու հանգամանքը: Պետք է նաև նշել, որ անգամ, այսպես կոչված, «դժգոհները» սիրով էին խոսում հայրենիքի և հոգևոր ժառանգության հանդեպ պարտականությունների մասին: Սաները, դառնալով հետազոտողներ, շրջեցին վանքային համալիրում, մոմ վառեցին, աղոթեցին: Նշենք, որ մինչ այցելությունը, ուսումնական պարապմունքի ժամանակ նույնպես նրանց տրվել էր տեղեկատվություն վանքի մասին, ուստի էքսկուրսիայի ողջ ընթացքում հնչող հարցերը տրամաբանված էին՝ հաշվի առնելով վերջիններիս մոտ թեմայի առնչությամբ նախագիտելիքների առկայությունը: Երեխաները մեծ ուշադրությամբ դիտում քին եկեղեցու զարդաքանդակները, կառուցվածքը: Երեխաների կողմից բացատրվեց վանական համալիրի «Այրիվանք», «Գեղարդ» անվանումների ստուգաբանությունը: Դեպի վանական համալիր տանող ճանապարհը անցնում է պարսպին զուգահեռ կառուցված ճանապարհով, որտեղ տեղակայված են խաչքարեր: Սաները մեծ ուշադրությամբ դիտեցին բոլոր խաչքարերը: Սաները մեծ խանդավառությամբ լուսանկարվեցին և լավ ժամանակ անցկացրին:

Հաջորդիվ բնության զրկում ժամանցի ընթացքում, սաների հետ խմբային քննարկումների ժամանակ, վերջիններն ամփոփեցին իրենց տպավորությունները: Գիտելիքներն ամբողջացնելու համար նրանց տրվեցին ամփոփիչ հարցեր:

- Որտե՞ղ ենք մենք գտնվում:
- Սա ՀՀ ո՞ր մարզն է:
- Ի՞նչ գիտեք Գեղարդավանքի մասին:
- Ե՞րբ է այն կառուցվել:
- Ի՞նչ է խաչքարը:
- Ինչու՞ ենք մենք՝ հայերս, այցելում եկեղեցի:
- Ո՞ր գետն է հոսում Գեղարդավանքի մոտից:

- Ուրիշ ի՞նչ եկեղեցիներ գիտեք:
- Ի՞նչ սովորեցիք այսօր:
- Ի՞նչն ամենաշատ հետաքրքրեց :
- Կցանկանայի՞ք կրկին այցելել այստեղ:
- Մի րո՞ւմ եք ձեր հայրենիքը:

Այսպիսով, կարող ենք պնդել, որ մեր նախնական նպատակին մենք հասանք: Մաները, բնության գրկում ժամանց ու հանգիստ վայելելուն զուգահեռ, ծանոթացան Գեղարդավանքին, շրջեցին ու ծանոթացան մեր հայրենիքի գողտրիկ անկյուններին: Արդյունքում՝ դարձան ավելի հայրենաճանաչ ու հայրենասեր: Կարծում ենք, որ նմանօրինակ այցերն ու էքսկուրսիաները պետք է կրեն հաճախակի բնույթ, որպեսզի մատաղ սերունդը էլ ավելի մոտենա մեր մշակույթին, ավանդույթներին ու պատմությանը:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Նախադպրոցական տարիքում կտրուկ կերպով աճում են երեխայի ֆիզիկական և հոգեկան զարգացման հնարավորությունները՝ առաջացնելով նոր պահանջմունքներ, հետաքրքրությունները: Վաղ նախադպրոցական տարիքից մինչև ավագ նախադպրոցական տարիք էական զարգացում է ապրում մտածողությունը: Խոսքի զարգացմանը զուգընթաց՝ այլ մարդկանց հետ երկխոսության զարգացման արդյունքում մտածողությունը անցնում է դեպի կոնկրետ գործառնությունների մակարդակ: Ուստի հենց այս տարիքը բավականի նպատակահարմար է երեխային ծանոթացնել հայրենիքին, սիրել տալ իր տունը, քաղաքը, երկիրը հայրենակիցներին: Հենց այս ամենի ամբողջությունն է, որ անվանում ենք հայրենասիրություն: Եթե նպատակ է դրվում սաների մեջ ձևավորել նվիրական զգացումներ հայրենիքի հանդեպ, ապա չպետք է բացառապես բավարարվել խմբասենյակում իրականացվող ուսումնական պարապմունքներով: Այս համատեքստում իրենց կարևորագույն առաքելությունն ունեն էքսկուրսիաները, թեմատիկ այցերը, զբոսանքները, որոնց շնորհիվ նախադպրոցականը ճանաչում է իր հայրենիքը, մոտիկից

շփվում հայրենիքի կարևոր արժեքների հետ, պատկերացում կազմում մշակույթի, արվեստի, ազգային ավանդույթների մասին: Այս ամենն իրենց անփոխարինելի դրոշմն են թողնում նախադպրոցականի աշխարհաճանաչողության, աշխարհընկալման վրա, նրանց մեջ ձևավորում հստակ սկզբունքներ ու համոզմունքներ: Նախադպրոցական տարիքին զուգընթաց՝ տեղի է ունենում նկատելի փոփոխություններ: Ավելի է ամրանում համակրանքի զգացումը կարեկցումը, ուստի այս տարիքում բավականաչափ նպաստավոր է, որ երեխան սովորի սիրել նաև իր հայրենիքը, գիտակցի դրա դերն ու կարևորությունն իր կյանքում:

Ուստի կարևոր ենք համարում նմանօրինակ համալիր միջոցառումների հաճախակի անցկացումը, որոնք ունակ են հայրենիքի մասին առարկայական գիտելիքներ ու տպավորություններ տալ նախադպրոցականներին:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. «Նախադպրոցական կրթության պետական կրթական չափորոշիչ»:
2. «Նախադպրոցական կրթության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 17, կետ 7:
3. Ա. Տեր-Գրիգորյան, Գործնական աշխատանքները բացատրական ընթերցանության դասերին, Երևան, 1963:
4. Յու. Ամիրջանյան, «Մանկավարժություն», Երևան, 2005, էջ

